

Slik sett druknet både postmodernismens kritiske analyser av sannhets- og virkelighets-produksjonen og dens radikale, frihetsmaksimerende budskap om at alt potensielt kan være annerledes. Den åpenbare lengselen blant dagens tv-seere etter objektive sannheter og faste holdepunkter i vår natur er et uttrykk for autoritetslengsel og et passivt syn på virkeligheten. Den «galeste» av de franske såkalte postmodernistene – Jean Baudrillard – er i så måte en mer aktuell filosof enn noensinne, med sine observasjoner av hvordan vi via vitenskaplig fremskritt paradoksalt nok blir mer og mer fremmedgjort fra virkeligheten. Men advarslene om at virkeligheten og erfaringen av den glipper for oss blir gjerne misforstått, som om Baudrillard og andre tenkere forsøker å underslå eksistensen (eksempelvis misforståelsen av og bråket rundt Baudrillards utsagn om at Golfkrigen ikke fant sted). Lignende mistolkninger dukker opp i *Hjernevask*-debatten, som at forskerne ikke ser forskjell på kukk og fitte. Denne vrangviljen er åpenbart større enn viljen til å godta at noen ønsker å problematisere konsekvensene av ulike sannhets- og virkelighetssyn.

◀ Tradisjonelt sett var dannelsen negativt fundert – møtet med noe vanskelig skapte en motivasjon for å forstå. I dagens kulturelle klima blir irritasjonen i stedet vendt mot avsenderens evne til «å kommunisere».

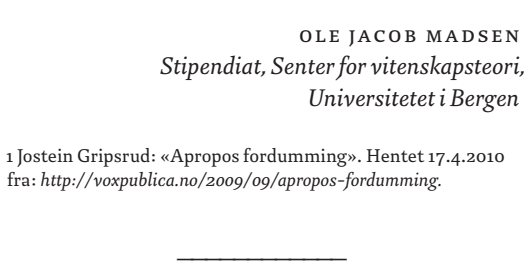
Øystein Røtterem og Ane Farsethås i forbindelse med lanseringen av Bazarovs barn, 2010.

Det heter seg at utdanningsnivået i befolkningen blir høyere og høyere. Dette «feires» årlig ved at nisseavisene *Morgenbladet* og Klassekampen utnevnes til opplagsvinnere. Og vi leser visstnok stadig flere bøker. Men dannelsesnivået ser likevel ut til å bli lavere for hvert tiår som går.¹ Dannelseskoster, og det er ikke (lenger) gitt hvorfor dannelsesbestrebelsen har noen verdi. For Simon Critchley starter filosofien ved skuffelsen og innsikten om at ting *ikke* er som de burde være. Den store faren i dag er imidlertid at folk taper av synet ideen om hvordan ting *kanne* være (annerledes), og isteden lærer seg å leve med skuffelsen. Nietzsches frykt for fremtiden var ikke at den skulle bli fylt med angst, men at angsten skulle fordufte i en apatisk letthet. I dag holder vi oss med et utall distraksjoner for å holde angsten på komfortabel avstand. Medieviter Jostein Gripsrud og sosiolog Jan Fredrik Hovden sine undersøkelser av Bergensstudenter fra 1998 til 2008 bekrefter dette bildet: De finner et svært tydelig fall i oppslutningen og kunnskapen om alt som kan kalles for «krevende kultur».

Tradisjonelt sett var dannelsen negativt fundert – møtet med noe vanskelig skapte en motivasjon for å forstå. I dagens kulturelle klima blir irritasjonen i stedet vendt mot avsenderens evne til «å kommunisere». Den heller ublide reaksjonen anmelder Kåre Bulie i Dagbladet møtte *Vagant*

med tidligere i år (06.01.10), der han anklaget bladet for å være tungt, strengt og humørløst, peker likevel på et sentralt dilemma som et idealistisk tidsskrift som *Vagant* og enhver kritiker ikke kommer utenom: Hvordan nå ut, og ikke bli selvhenført i eksilet? Slik jeg leser Critchley advarer han mot en tilbaketrukket tilnærming der tenkere som ham kun er til for å pirre leserens litterære smak. Der fagfilosofens største fallgruve er å henfalle til teknisk selvstimulering i et sosialt og politisk vakuum (som om skeptisismens *brain in a vat*-scenario var reelt) er litteraturviterens fallgruve å nøye seg med å innta en gjennomført estetiserende holdning til radikal litteratur.

Hvor stor distanse trengs for å ha «kritisk distanse»?, spør filosofen Michael Walzer i boken *The Company of Critics* (2002). Dilemmaet har til alle tider vært samfunnskritikerens fremste utfordring. Denne avveiningen står også sentralt i den pågående diskusjonen mellom Critchley og Žižek om kritikkens muligheter vis-à-vis den kapitalistiske statsmakt. Forhåpentligvis vil *Vagant* selv fortsette med å være upopulære og bidra til at i det minste en smal del av den norske offentligheten blir kjent med fortsettelsen av diskusjonen. Det trengs ettersom den radikale filosofien i 2010 mer enn noensinne fremstår som en fremmed utvekst i den norske faunaen. ▀

Øystein Røtterem, Ane Farsethås og Bazarovs barn

I *VAGANT* 1/10 gir Ane Farsethås sin versjon av en visitt Øystein Røtterem avla meg for 28 år siden, i debatten om *Bazarovs barn* i 1983, nemlig innlegget «En heksedoktors tale» i Ny Tid 7.12.83.

Farsethås mener at denne visitten kan tillegges «ekstra tyngde» fordi Røtterem «sier seg enig i en del av kritikken mot venstresiden». Han skulle således ha inntatt en ideologisk fri posisjon som gav ham særlig troverdighet a han hevdet at jeg *med vilje* «feilleste» mange enkeltforfattere og enkeltbøker for å få dem til å passe inn i min kritikk. Røtterem så vekk fra muligheten for at denne litteraturen kunne gi grunnlag for en annen tolkning enn hans egen. Riktignok åpner Røtterem i innlegget sitt for at jeg ikke bare leste feil med vilje, men også var blindt: «Skagen er en rasende kyklop som har mistet det ene øyet han har, og slår om seg med blindt raseri.» Det er kanskje slike formuleringer som snart tretti år etter får Farsethås til å rose innlegget som et av Røtterems «polemisk skarpeste». Vi leser forskjellig, dengang som nå.

Men Røtterem var ingen utenforstående tredjeperson i denne debatten. Selv om han som alle andre naturligvis også hadde sine egne perspektiver, delte han i det store og hele både verdenssyn og litteratursyn med den strømning som ble satt under kritikk i *Bazarovs barn*. Hans angrep på boken var således også et selvforsvar. Røtterem var ingen uhildet dommer som stod utenfor frontlinjen. I *Nordlit 17/05* beskrev Nils M. Knutsen ham og hans miljø på den følgende måte:

Øystein var en ekte 68-er og ble preget både av den politiske radikalisering av studentmiljøet og av den økte interessen for teori, særlig marxistisk orientert teori, som utover på 70-tallet kom til å prege litteraturstudiet. Dette var ideologikritikkens store tid, vi saumfor alle romaner på jakt etter tingliggjøring, falsk bevissthet og manglende dialektisk sammenheng mellom basis og overbygning, og vi nikket tilfredse når vi atter en gang kunne påvise realismens seier bak ryggen til de intetanende forfatterne.

Dette er en god beskrivelse av hvordan øyet aldri ser seg selv, og samtidig et eksempel på hvordan marxistisk orienterte litterater som i sin glanstid så på andre uten nåde, i ettertid betraktet seg selv med et mer overbærende blikk. Røtterem og vennene hans leste romaner med en arrogant ideologikritikk som de glemte å anvende på sin egen ideologi. Når de selv ble gjort til gjenstand for den type undersøkelse som de mente å være så gode på, svarte de med vulgære politiske personkarakteristikker.

Sant nok mente Røtterem at jeg ikke var nazist, slik som Hans Fredrik Dahl hadde mer enn antydnet i Dagbladet, selv om - som Røtterem skriver - «*Bazarovs barn* innbyr til denne form for invektiver». Jeg var altså ikke nazist; jeg bare skrev på en måte som forledet andre til å kalle meg det. Jeg var heller ikke «kulturfascist», men led bare av supermoralisme, anti-amerikanisme, anti-realisme, anti-vitenskapelighet og irrasjonalisme, for å nevne noen av Røtterems karakteristikker. Men jeg var «pre-fascist». For i *Bazarovs barn* gav jeg uttrykk for «rabiat (og misforstått) anti-marxisme og anti-freudianisme (i den kulturradikale taping) på den ene side, og anti-kapitalisme på den annen side», hvilket var «typisk» for «det pre-fascistiske tankegodset» som i Tyskland gikk forut for og ledet til nazismens seier. «I dette selskapet er det Skagen hører hjemme,» skrev Røtterem, som med den marxistiske eleganse som Farsethås later til å beundre, kalte *Bazarovs barn* ikke bare en «injuriesamling», men også en «sykejournal». Så sent som i 1983 var det altså nok å være motstander av marxisme, freudianisme og kapitalisme for å bli stemplet som (pre) fascist, samt ansett som moden for innleggelse.

◀ Det er mulig at vi var for følsomme. Men følsomheten krevde et svar. Og reaksjonen viste at frykten for å legge seg ut med makten ikke hadde vært helt grunnløs.

Det sier litt om hvilken ideologisk forblindelse som rådde grunnen. Det er forbausende at denne gamle blindheten så lenge etter hylles som klarsyn.

Hvis jeg i dag skulle vurdere min idémessige plassering i 1983, ville jeg nevne en rekke idéretninger og forfattere som i perioden 1965–83 hadde utgjort miljøet for min utvikling: Kristendom, hippiebevegelse, anarkisme, antroposofi; Kropotkin, Dylan, Bjørneboe, Brynildsen, Tolstoy, Dostojevskij, Steiner. Selv mente jeg at den politiske kritikken i Bazarovs barn ikke kom fra høyre, men fra venstre. Den kulturelle kritikken var oppstått i berøring med tanketradisjoner som i Norge nesten var utdødd, og som bokens kritikere var lite fortrolige med. De leste den inn i en «dialektisk sammenheng» og spyttet den ut igjen som nazisme eller (pre)fascisme.

Røtterem mente at jeg tilla de enkelte forfatteres holdninger som de i romanene egentlig bare hadde villet vise frem og ta avstand fra: «Skagen beskylder sine motstandere for å hate menneskene.» Etter min mening hadde Røtterem som kritiker oversett et menneskesyn som lå implisitt i verkene. Først da anklagen om nihilisme i syttitallsliteraturen ble reist i *Bazarovs barn*, sa Røtterem at disse romanene *egentlig* tok avstand fra seg selv, og at dette var så opplagt at en annen oppfatning var saklig umulig og følgelig falt inn under moralen; den andre oppfatningen var «intellektuell uredlighet». Det er kanskje dette Farsethås tenker på når hun roser Røtterems summariske påstander som «analyse av essayenes stråmannsargumentasjon»,

◀ Røtterem og vennene hans leste romaner med en arrogant ideologikritikk som de glemte å anvende på sin egen ideologi.

dvs. at jeg skulle ha tillagt forfatterne synspunkter de ikke hadde. I virkeligheten hadde jeg bare tillagt *romanene* synspunkter hverken forfatterne eller Røtterem hadde. Med vilje!

For min del interesserte jeg meg ikke for hva forfatterne rent privat stod for, eller hva de hadde villet med sine bøker. De var sikkert gode mennesker med de beste hensikter. Men jeg mente at mange av de romanene som Røtterem og nesten alle andre kritikere dengang skrøt av, og som i dag heldigvis stort sett er glemt, formidlet et antihumanistisk verdensbilde. Det mener jeg ennå. Hovedsaken i *Bazarovs barn* var å vise at ideologiske strømninger som ville frigjøre mennesket fra tradisjonen, religionen og kapitalens lenker, tvert imot fornektet og underminerte aspekter ved mennesket som er selve grunnlaget for såvel personlig som politisk frihet.

Temperaturen i *Bazarovs barn* må man lese ikke bare i sammenheng med det redselsfulle selskap jeg etter Røtterems og mange andres mening hørte hjemme i, men også med tanke på 1970- og 80-tallets kultursituasjon. De som dengang ikke fant seg til rette i den ideologiske varmestuen,

følte seg fortiet eller forkjetret. Det fantes forfattere som la manuskripter til side av frykt for reaksjonene fra en aggressiv maktgruppe. Man kan bestride objektiviteten i denne følelsen, slik Røtterem gjorde i innlegget sitt. Men den som vil bestride at den ble delt av mange mennesker både i kunstneriske og akademiske miljøer, er historieløse. Det er mulig at vi var for følsomme. Men følsomheten krevde et svar. Og reaksjonen viste vel at frykten for å legge seg ut med makten ikke hadde vært helt grunnløs.

Det fins tre-fire formuleringer i *Bazarovs barn* som jeg idag vil tilskrive situasjonens hete. Blant disse er den som Røtterem gjorde et stort poeng av, om at litteraturens oppgave er å «reise en himmel over alle liv». Det ble lest som et innlegg for «oppbyggelig» litteratur. Men jeg mente ikke dengang og mener ikke nå at noen kan bli oppbygget av ren idealisme. Jeg hadde og har bare sans for moderne litteratur når den formidler genuin erfaring på en oppriktig måte. Derfor svermet jeg heller ikke for syttitallets forutsigelige programromaner.

Utover dette tillater ikke plassen å gå dypere inn i denne debatten her og nå. Min detaljerte imøtegåelse av Røtterems innlegg stod og står ennå å lese i Ny Tid 21.12.83. Det falt vel utenfor rammen av Farsethås’ prosjekt å innreflektere denne imøtegåelsen, selv om hun har hatt 28 år på å finne den frem.

BUGGE, ERIKSEN OG RØNNING (RED.) *Agora 4/2009: Axel Honneth* Aschehoug, 370 s., hft., kr. 170,-

Et svært omfattende nummer med en rekke artikler av og om Axel Honneth. Ved siden av Habermas regnes Honneth som en fremtredende representant for «kritisk teori» i tradisjonen etter Frankfurterskolen. Nummeret inneholder også anmeldelser av bøker av Auerbach, Kapuściński, Badiou og Buck-Morss, samt to bokessays om den nyeste Dylan-litteraturen.

^[1] Det heter seg at utdanningsnivået i befolkningen blir høyere og høyere